

УДК 368.914:369.54(477)

З. Бурик

ПЕРСПЕКТИВИ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз видатків, спрогнозовано фінансовий стан пенсійної системи країни та окреслено перспективи розвитку пенсійної системи країни.

Ключові слова: пенсія, видатки пенсійної системи, реформування.

Загрозлива ситуація неадекватного пенсійного та соціального забезпечення громадян потребує нагальних та рішучих дій з боку органів державного управління як центрального, так і місцевого рівня. Проблемним питанням фінансування пенсійного забезпечення громадян залишається недостатній рівень надходжень Пенсійного фонду України, що спричинено демографічними проблемами, тінізаційними процесами в економіці та неефективною системою формування пенсійних надходжень та пенсійних виплат у країні.

Проблемні питання налагодження ефективного механізму пенсійного забезпечення досліджували такі вітчизняні науковці теоретики та практики, як: Ю. Діденко [1], Л. Дідівська [2], Б. Зайчук [3], М. Мних [4], Б. Надточій [5], М. Папієв [6], М. Шаповал [7], А. Якимів [8] та інші. Серед зарубіжних дослідників проблемами фінансування пенсійного забезпечення займалися: Т. Ганслі [9], Ф. Девіс [10], Е. Уайтхаус [11], Л. Якобсон [12] та інші.

Проте вченими не запропоновано альтернативних варіантів можливого фінансування пенсійної системи країни. Тому метою статті є напрацювання перспективних варіантів розвитку пенсійної системи країни в умовах обмеженого фінансування.

Пенсійна система – це сукупність правових, економічних інститутів і норм, спрямованих на забезпечення громадян пенсією після завершення трудової діяльності. Розглянемо основні види пенсії та пов’язані із цим поняття.

Описуючи пенсійну систему, деякі економісти кваліфікують її як механізм (сукупність способів, засобів, інструментів), що забезпечує збір, облік внесків і виплату пенсій громадянам.

На нашу думку, пенсія – систематичні виплати громадянам пенсійного віку для забезпечення їх життєдіяльності, які проводяться за рахунок раніше внесених цими громадянами пенсійних страхових внесків до державних та недержавних пенсійних фондів. Пенсійне забезпечення повинно складатись із мінімально необхідного рівня, що забезпечується державою та індивідуально сформованого рівня самими громадянами залежно від їх рівня доходу.

Сучасні правові основи пенсійної системи України забезпечуються на основі таких концепцій: Конституція України, концепція соціального забезпечення населення України, основи законодавства України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування, стратегія розвитку пенсійної системи.

Частка пенсійних виплат у ВВП України у 2011 р. досягнула рекордної позначки – 17,5%, натомість, скажімо у Німеччині – 10,2%, у Франції – 13,5%, у Великобританії – 6,7%, у США – 4,9%, у Польщі – 10,8%, у Російській Федерації – 9,4%, а у Нідерландах – 15,0% (рис. 1) [13].

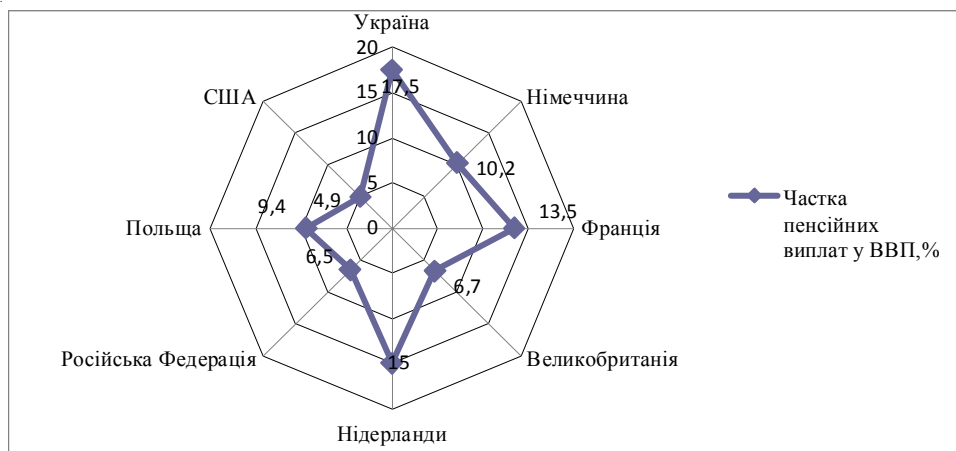

Рис. 1. Співвідношення пенсійних виплат до валового внутрішнього продукту, % [14]

Значний рівень видатків пенсійної системи України пов'язаний передусім із недостатнім рівнем розвитку економіки, складною демографічною ситуацією в країні.

У I кварталі 2011 р. видатки Пенсійного Фонду України становили 51018,6 млн грн. За цього забезпечення видатків за рахунок власних надходжень пенсійної системи не покриває усіх видатків пенсійного фонду і коливається від 33102,7 млн грн у 2004 р. до 43120,75 млн грн у I кварталі 2011 р. Загальні видатки Пенсійного фонду України у 2004 р. становили 39245 млн грн у 2004 р., а 191472 млн грн – у 2011 р. (рис. 2).

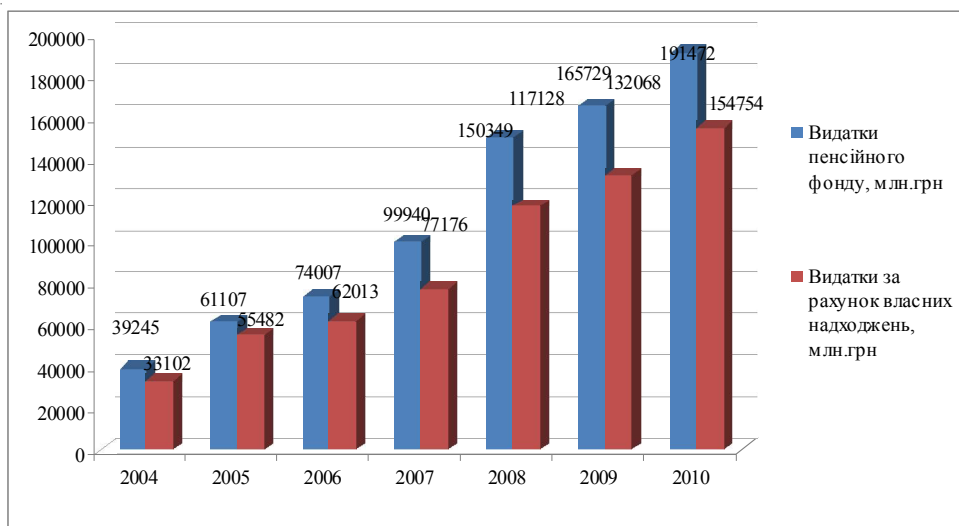

Рис. 2. Динаміка загальних видатків та видатків за рахунок власних надходжень пенсійного фонду упродовж 2004 – 2010 рр., млн грн [15]

Натомість кількість платників податків щороку скорочується. За прогнозними оцінками у 2021 р. кількість платників податків становитиме 15629 осіб, а кількість пенсіонерів – 15334 осіб, див. рис. 3.

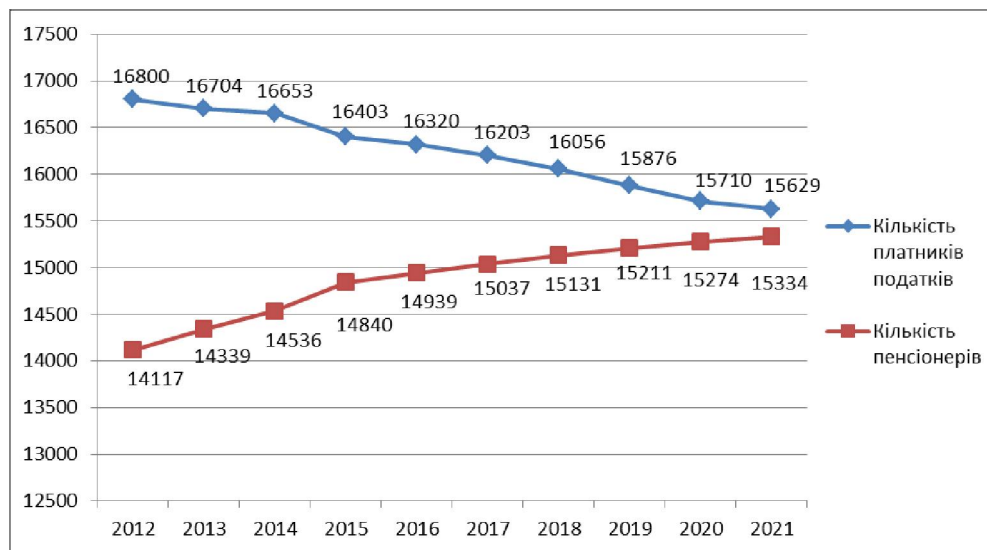

Рис. 3. Прогноз кількості пенсіонерів та платників податків

Потреба реформування системи виникла не спонтанно, а в результаті сформованих у суспільстві проблем, зокрема: демографічної кризи та суттєвого старіння населення; наростання непропорційності пенсійного забезпечення окремих категорій громадян; високих ставок пенсійного страхування, неефективного використання ресурсів.

Неприйнятними, на нашу думку є пропозиції науковців та урядовців щодо таких варіантів виходу із кризової ситуації.

Варіант 1. Залишити пенсійний внесок (35,2% фонду заробітної плати) та розмір бюджетних дотацій на поточному рівні. Тоді коефіцієнт заміщення заробітку пенсіями (їх страхової частини) знизиться з сучасних 40% до 35% у 2025 р. та 28% у 2050 р. Наочно цей варіант наведений на рис. 4 [16].

Результатом такого розвитку подій буде зниження життєвого рівня пенсіонерів, поширення їх бідності відносно середніх доходів населення.

Варіант 2. Утримати коефіцієнт заміщення (співвідношення середньої пенсії та заробітної плати, який у 2009 р. становив 40%) і обсяг дотацій на поточному рівні, тоді бездефіцитність Пенсійного фонду вдасться утримати на такому ж рівні за рахунок підвищення розміру єдиного соціального внеску (рис. 5) [17].

Збільшення фіскального тягаря на фонд заробітної плати може мати наслідком подальшу тінізацію трудових відносин та оплати праці, а у випадку розподілу додаткового внеску на працівників – зниження реальної заробітної плати.

Варіант 3. Утримувати незмінними розмір пенсійного внеску та коефіцієнт заміщення, тоді дефіцит Пенсійного фонду потрібно покривати за рахунок збільшення дотацій з державного бюджету [18].

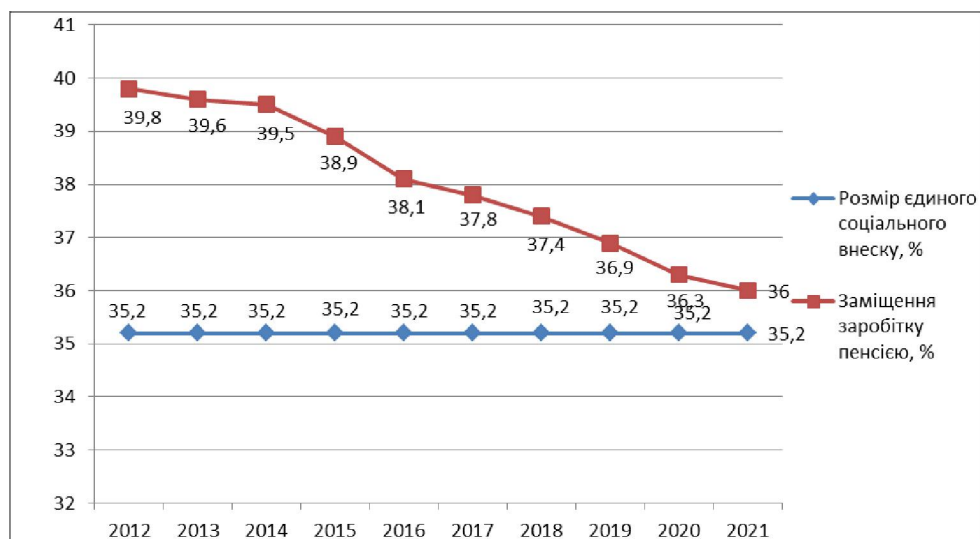

Рис. 4. Динаміка заміщення заробітку пенсією за умови незмінності розміру єдиного соціального внеску, %

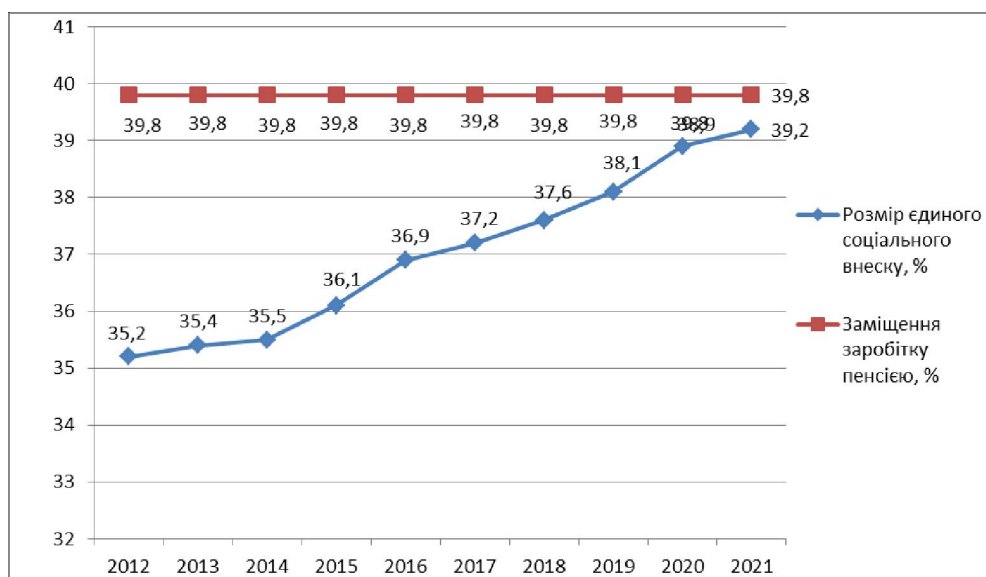

Рис. 5. Динаміка розміру єдиного соціального внеску за умови незмінності заміщення заробітку пенсією, %

Це призведе до постійно прогресуючого збільшення державних пенсійних зобов'язань.

Варіант 4. Підвищити пенсійний вік, що в умовах генерального тренду старіння населення є абсолютно природним і найбільш адекватним кроком. Він затверджений законодавчо, як найбільш прийнятний [19].

Проте, на нашу думку, – це тимчасові варіанти розвитку подій чи можливих виходів із екстрених ситуацій, а для реального вирішення проблем недостатнього рівня пенсійного забезпечення громадян потрібно розпочинати їх вирішувати.

Проблеми пенсійній системі завдають недосконалі та невідпрацьовані механізми пенсійного забезпечення громадян, які призводять до тінізації оплати праці та, як наслідок, ще більшого погіршення пенсійного забезпечення громадян.

На думку самих громадян країни, збільшення надходжень до Пенсійного фонду України можна досягнути шляхом скорочення державних видатків (66% громадян), підвищення ставок сплати платежів підприємств до Пенсійного фонду (23% громадян), збільшення відрахування із заробітної плати до Пенсійного фонду України (14% громадян), шляхом скорочення виплати пенсій особам пенсійного віку (9% громадян), шляхом створення нових робочих місць (4% громадян), шляхом підвищення пенсійного віку (3%) [20].

Фінансування пенсійного забезпечення потрібно здійснювати за рахунок перерозподілу коштів та повноважень між різними рівнями пенсійної системи держави (рис. 6).

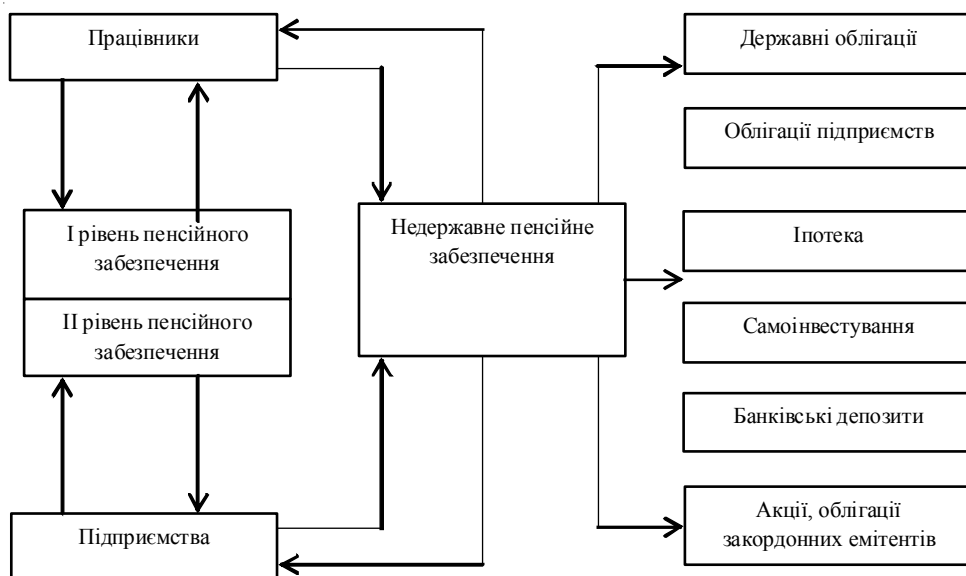

Рис. 6. Фінансова система пенсійного забезпечення

Для вирішення стратегічних проблем пенсійного забезпечення, на нашу думку, потрібно здійснити такий комплекс заходів:

1. Ввести для громадян уніфіковані та прозорі правила пенсійного забезпечення.
2. Зменшити рівень пенсійних ставок роботодавців до 7 – 9%. Натомість підвищити ставки сплати збору для самих працівників до допустимого рівня за досвідом деяких країни до 8 – 10%. Працівники є вмотивованими до отримання ними достойної пенсії, натомість роботодавці в умовах ринкової нестабільності та постійної зміни нормативних і соціально-економічних умов до цього не вмотивовані.

Зменшення ставок дозволить збільшити детінізацію оплати праці в Україні.

3. Рівень пенсії від загальнообов'язкового державного пенсійного страхування для осіб, які через 20 – 30 років будуть отримувати пенсію по нових правилах, зменшити до 1 – 2 прожиткових мінімумів (за принципом державою гарантується мінімальне пенсійне забезпечення усіх громадян)

4. Розвинути накопичувальну та недержавну систему пенсійного забезпечення, де громадяни зможуть самостійно відкладати кошти на власну забезпечену старість. Гарантувати захист від банкрутства та зловживань цих фондів державою. Переваги для громадян: можливість одержувати пенсію з урахуванням трудового внеску з двох джерел: із солідарної системи та частково з персонального накопичувального рахунку (з накопичувального фонду); можливість мати відповідні додаткові пенсійні заощадження в системі недержавних пенсійних фондів.

5. На етапах становлення системи недержавного пенсійного забезпечення вдосконалити систему адміністрування виплат та послабити податковий тиск на недержавні пенсійні фонди. Відкрити доступ до недержавних пенсійних фондів іноземних інвестицій.

6. Скасувати ставки оподаткування пенсійних внесків до недержавних пенсійних фондів громадян при вкладенні туди коштів громадянами.

7. Обмежити розміри виплат нарахованих раніше пенсій до розмірів 3 – 4 прожиткових мінімумів.

8. Збільшувати пенсійний вік лише після того, як створені нормальні умови для розвитку нових підприємств та іноземних інвестицій і відбувається зростання кількості робочих місць, інакше – це призведе до зростання безробіття.

9. Суттєво зменшити кількість звітів підприємств по відрахуванню сплат у страхові фонди – до подання 1 уніфікованого звіту раз на рік та податку з доходів фізичних осіб – до 1 звіту раз на рік.

10. Суттєво скоротити витрати Пенсійного Фонду за рахунок:

- скорочення кількості пільгових пенсіонерів;
- поступове скорочення практики одночасної виплати пенсії по віку та зарплати у повному обсязі;
- збільшення трудового стажу, необхідного для отримання пенсії за віком лише за умови зростання кількості робочих місць;
- вилучення з Пенсійного фонду виплат, які не мають безпосереднього відношення до його функцій.

Отже, реформування пенсійної системи повинно здійснюватись шляхом комплексного удосконалення перерозподілу фінансових надходжень у пенсійній системі, зменшення видатків на адміністративне обслуговування суб'єктів пенсійного забезпечення, удосконалення організації діяльності Пенсійного фонду України, законодавчого урегулювання проблемних питань введення накопичувальної пенсійної системи.

Перерозподіл фінансових надходжень у пенсійній системі потрібно здійснювати шляхом перерозподілу виплат між працівниками та роботодавцями, перерозподілу надходжень між солідарною системою пенсійного забезпечення громадян та накопиченням коштів на індивідуальних рахунках, перерозподілу надходжень між Пенсійним фондом України та недержавними пенсійними фондами.

Окремим напрямком реформування пенсійної системи має стати створення умов для належного розвитку недержавного пенсійного забезпечення, що повинно здійснюватись через фінансове та адміністративне стимулювання діяльності недержавних пенсійних фондів, гарантування державою збереження вкладень коштів громадян, проведення інформаційної політики з метою укріплення стабільності недержавного пенсійного забезпечення.

Література

1. Діденко Ю. Ю. Соціально-економічні особливості реформування та умови розвитку накопичувального пенсійного страхування в Україні / Ю. Ю. Діденко // Соціальна економіка [Текст]. — 2002. — № 4. — С. 64—72.
2. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки [Текст] : навч. посіб. / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. — К. : Знання-Прес, 2000. — 209 с.
3. Зайчук Б. О. Бюджет Пенсійного фонду / Б. О. Зайчук // Бюджетна реформа в Україні: проблеми та шляхи розв'язання [Текст] : міжнар. наук-практ. конф. (25 – 26 травня 2001 р.). — К. : [б. в.], 2001. — С. 107—114.
4. Мних М. Страхування та його роль у забезпеченні соціального захисту населення / М. Мних // Фінанси України [Текст] : наук.-теор. та інформ.-практ. журн. Міністерства фінансів України. — 2007. — № 6. — С. 39—45.
5. Надточій Б. Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект // Україна: аспекти праці [Текст] / Б. Надточій, В. Яценко. — 2000. — № 1. — С. 8—15.
6. Папієв М. М. Концептуальні підходи до пенсійного реформування в Україні / М. М. Папієв // Україна: аспекти праці [Текст]. — 2003. — № 6. — С. 3—7.
7. Шаповал М. Накопичувальній системі в Україні бути / М. Шаповал // Урядовий кур'єр [Текст]. — 2008. — № 19. — С. 6.
8. Якимів А. І. Формування і розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні [Текст] / А. І. Якимів. — Львів : Афіша, 2003. — 448 с.
9. Ганслі Т. М. Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки [Текст] / Т. М. Ганслі. — К. : Основи, 1996. — 238 с.
10. Davis E. P. Institutional Investors [Text] / E. Davis, B. Steil. — [S. p.] : MIT Press, 2001. — 524 p.
11. Уайтхаус Э. Пенсионная реформа в Великобритании [Текст] / Э. Уайтхаус ; [пер. с англ.] ; ИЭР Всемирного банка. — К. : [б. и.], 1998. — 36 с.
12. Якобсон Л. И. Институты социальной политики: от “мягкости” к достижимым изменениям / Л. И. Якобсон // Модернизация экономики и выращивание институтов [Текст] / под ред. Ясина Е. Г. — М. : Издательский дом ГУ-ВШЭ, 2005. — С. 67.
13. Діденко Ю. Ю. Соціально-економічні особливості реформування та умови розвитку накопичувального пенсійного страхування в Україні... — С. 64—72.
14. Режим доступу : <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>.
15. Там само.
16. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки... — 209 с.
17. Там само. — 209 с.
18. Папієв М. М. Концептуальні підходи до пенсійного реформування в Україні... — С. 3—7.
19. Там само. — С. 3—7.

20. Пенсійна реформа в Україні: дослідження суспільної думки 2010 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.acpo.com.ua/images/stories/10_07_30_Pens_10.pdf.

Z. Buryk

PROSPETS FOR PENSION SYSTEM REFORMING IN UKRAINE

The analysis of expenditures is carried out; the financial condition of the pension system in the country is predicted and the prospects for the development of the pension system in the country are outlined.

Key words: pension, expenditures of the pension system, reforming.